

NAPLÓ

HOLENDA BARNABÁS EMLÉKEZETE. 1967. február 27-én távozott el az élők sorából és benne a *Vigilia* régi, értékes munkatársát veszítette el. A modern fizika egyik legalaposabb hazai ismerője volt, és mint ilyen másfél évtizeden keresztül lelkes munkával igyekezett megismertetni a *Vigilia* olvasóit azokkal a forradalmi változásokkal, amelyek a természettudományokban végbementek. Írásainak nagy szerepük volt abban, hogy a magyar katolikus közvélemény kezdettől fogva helyesen tudta értékelni a legújabb természettudományos eredmények világnézeti vonatkozásait.

Holenda Barnabás a Szent Benedek Rend tagja volt. Szerzetestamári pályafutása során különböző gimnáziumokban tanított matematikát és fizikát, majd a pannonhalmi főiskolán az elméleti fizika tanára lett, végül, közel egy évtizedig, a győri bencés gimnáziumot igazgatta. Lelekes tanár volt, aki szerette az iskolát és tanítványait, példaadóan lelkiismeretes volt mint igazgató. Kiváló munkát végzett, amikor az új követelményeknek megfelelően átdolgozta neves rendtársának, *Borossay* Dávidnak *Algebráját*. Tanulmányainak eredményeképpen szép számmal tett közbe tudományos cikkeket és szívesen tartott népszerűsítő előadásokat. De igazi szenvedélye az olvasás volt, a tanulás, eszmélkedés: Isten világát akarta megismerni a tudomány fényénél.

Ez a világ éppen az ő fiatal éveiben kezdett egészen új oldalról megmutatkozni. Főiskolai tanulmányai során még a régi, ún. klasszikus fizikát tanulta — de közben a tudós világ már nem tartotta kielégítőnek a természeti jelenségek magyarázatára a régi elképzeléseket. A kísérletek során például kiderült, hogy nem az atomok az anyag legkisebb építő kövei: ezek maguk is kisebb részekből vannak összetéve és ezen felül az atom belsejében más törvények uralkodnak, mint a makrokozmoszban. De a régi felfogás kozmikus méretekben sem érvényes teljesen: a tér és idő nem független egymástól, mert nagy sebességgel mozgó testeken megváltozik az idő folyása. A tudományban módosult a fényről és az anyagról szóló felfogás. Mint kiderült, a fény bizonyos körülmények között úgy viselkedik, mintha anyagi részecskék áramló raja volna, viszont az anyag részecskéi hullámtermészetet mutatnak. A jelenségek objektív megfigyelhetőségével szemben is kételyek merültek fel és bebizonyosodott, hogy minden fizikai mérésnek megvannak a természet-szabta határai és ezért ismereteinkben szükségképpen van valamelyes határozatlanság. Ebből aztán az következik, hogy a természet-törvények sem fejeznek ki mindenképpen érvényesülő szükségszerűséget, hanem csak statisztikai valószínűséget.

Érthető, hogy az idősebb tanári és tudós generáció nehezen tudott megbarátkozni ezekkel a merészen új gondolatokkal, sőt nagyon sokan meg sem értették az elvont matematikai formulákba öltöztetett forradalmi eszméket. *Holenda* Barnabás a fogékony fiatalok sorába tartozott. Kitűnő matematikai képzettsége volt és így közvetlenül az eredeti forrásokból ismerhette meg az új elméleti fizikát, szellemi frissességével gyorsan bele tudott illeszkedni az új gondolat-világba és ragyogó tehetségével a különböző tudományos közleményekben szétszórt eredményeket logikus összefüggésekbe tudta hozni. Ez tette lehetővé, hogy alig egy-két évvel a nagy felfedezések után (1927-től kezdve) már összefoglalóan értelmezi és magyarázza az új fizikát szakfolyóiratokban megjelent cikkeiben.

A természettudományban végbement felfogás-változás azonban nemcsak a szorosan vett szakterületeken érezte a hatását, hanem igen hamar kiderült, hogy annak mélyreható világnézeti következményei is vannak. Amint nyilvánvalóvá vált, hogy a XIX. század mechanisztikus determinizmusa nem tartható fenn a fizikában, elkerülhetetlenné vált, hogy a filozófia is levonja ebből a következtetéseket. Ennek a felismerésnek a nyomán hatalmas szellemi megmozdulás támadt: fizikusok, filozófusok, teológusok igyekeztek a tudomány eredményeit világnézeti szempontból elemezni. Sajnos, mint ez hasonló esetekben máskor is megtörtént, most is sokszor illetéktelenül avatkozott be egyik tuda-

mány a másiknak a kérdéseibe — vagy az egyik tudomány képviselője kellő felkészültség nélkül akart a másik tudományáról véleményt mondani.

Holenda Barnabás ezen a téren is a szerencsés kivételek közé tartozott: mint elméleti fizikus alaposan ismerte a tudomány álláspontját, mint pap kellőképpen fel volt verteve filozófiai és teológiai tudással. Ennek birtokában fogott hozzá tulajdonképpeni életműve megvalósításához: mindenki számára érthetővé akarta tenni az új világképet és katolikus szempontból igyekezett bemutatni annak jelentőségét. A klasszikus fizika egyik megteremtője, a hívő és tudós *Newton* volt ebben példaképe. *Newton* szellemében kereste a világban a lélek nyomait, aztán az alkotásból igyekezett következtetést levonni az Alkotóra vonatkozólag.

Az emberi szellemnek a világban való megnyilvánulásait nyomozza a „Tudat és reális világ” című összefoglaló tanulmányában a *Vigiliában*. Jellemző módon nem kész eredményeket közöl, hanem az egymással szemben álló véleményeket sorakoztatja fel, hogy ezekből mintegy önként bontakozzék ki a végső következtetés: „A tudománynak el kell fogadnia az anyag fölött álló szellem létezését”. Ugyanerre az eredményre jut „A fizikai tapasztalat határai” című cikkében. „A tudomány bebizonyítja, hogy még az anyagi világot sem ismerjük teljesen — pedig az anyagon túl még ott van a szellem, a lélek világa...” Bizonyos szellemi tevékenységet természetesen a régi természettudomány is elismert, de az nem látott mást, mint a természettörvény szigorú érvényesülését. „A legújabb felfogás szerint azonban a természettörvényből hiányzik a szoros megkötöttség, csak valószínűség van és nem merev előrendelés. Az új fizika helyet enged a világban a szabad választásnak, az emberi szabad akaratnak is” („Az atom titkai felé”).

De ahol az ember nem nyúl bele a dolgok menetébe, ott határozatlanság, a véletlen uralkodik. Ennek ellenére a világban még sincs anarchia. „Bámulattal látjuk, hogyan alakul a látszólagos zűrzavarból legfőbb rend...” — idézi *Einstein*t és mint végső következtetést ezt vonja le: „Ha ilyen csodálatos rendet találunk a világban, akkor még csodálatosabb rendet kell a jelenségek mögött keresnünk. A mű és alkotója egymásra utalnak” („A mindenség élete”). Közvetlenül erre az Alkotóra mutat, sőt azt szinte kézzel érinthető közelségbe hozza „A csillagvilág kora” című tanulmány. A modern fizika kutatói szinte teljes egyértelműséggel vallják, hogy a világban kellett lennie egy kezdeti állapotnak, amelyből a fejlődés elindult — ezelőtt csak „időtlen állapot” lehetett. Ennek az értelmezése azonban már kívül esik a szaktudományok területén. „A keresztény felfogás szerint az időtlen létező az Isten” — írja és idézi Szent Ágostont: „Minden idő a Te alkotásod!”

Mindezellekkel azonban Holenda Barnabás nem állítja, hogy a modern természettudomány bebizonyította az Isten létét, vagy az emberi lélek halhatatlanságát. Mint hívő nemcsak elfogadja ezt, hanem őszinte meggyőződéssel vallja is, de mint tudós — tiszteletreméltó tartózkodással — csak annyit állít, hogy a tudomány nincs ellentétben a keresztény hittel. „A fizika eredményei megkönnyítik a hívő számára az Istenhez való közeledést, de magához a hithez más is kell. Miként katolikus vallásunk dogmája leszögezi: a hittény a kegyelem segítségével jön létre, mégpedig minden mozzanatában”.

Ebben a mondatban, amelyet utolsó nyomtatásban megjelent cikkéből idézünk („Okság és véletlenség a mindenségben”), benne van *Holenda* Barnabás egész világnézete, tudományos és vallásos hitvallása. Ezt a felfogást hirdette egész életével és teljes életművével. És mert valóban meggyőződéssel tette a magáévá, azért tudott másoknak is maradandó értékeket adni: tanítványainak, olvasóinak — és ezért emlékezünk rá mi is hálás kegyelettel.

(*Borbély Kamilló*)

AZ EUKARISZTIA TITKÁRÓL SZÓLÓ INSTRUKCIÓ. Csak három hét telt el a *Második Instrukció* megjelenése (május 4.) után, 1967. május 25-én hatvanhét pontból álló újabb *Instrukciót* adott ki a Rituskongregáció. A dokumentumot *Lercaro* bíboros, a *Consilium* Liturgicum elnöke ellenjegyezte. A terjedelmes kiadvány mindjárt az elején megmagyarázza, miért volt szükség erre az új okmányra. Több dokumentum szól már eddig is az eukarisztia titkáról:

a liturgiáról kiadott Konstitúció, az első és a második Instrukció, továbbá az egyházzól szóló dogmatikai konstitúció, amely az egyház és az eukarisztia titka közötti viszonyt ismerteti. Más zsinati dokumentumok is foglalkoztak az eukarisztiával, nevezetesen az ökumenizmusról, a püspökökről, és a papokról szólók. A zsinati forrásokhoz más források is csatlakoztak: mindenekelőtt az 1947-ben kiadott *Mediator Dei* kezdetű liturgikus enciklika, amely egyáltalán nem avult el, hiszen előkészítette a liturgia megújulását. Nem egészen két év előtt jelent meg az eukarisztia titkáról tárgyaló *Mysterium fidei* kezdetű enciklika (1965. szeptember 3.).

„Szükség van tehát arra — jelenti ki Instrukciónk —, hogy ebből az egész előadott doktrinából levonják a gyakorlati következtetéseket.” Ezt a célt akarja elérni, egybefoglalja az elszórt helyeken lelhető normákat és, amint azt ilyenkor szokás, újakat is ad melléjük.

Erdemes röviden lajstromba venni ezeket. Először összefoglalja az említett forrásokban található legfontosabb tanításokat. 1. A mise vagy más szóval az Úr vacsorája áldozat, amely állandósítja a keresztföldozatot; ugyanakkor az Úr halálának és feltámadásának emlékezte, szent lakoma, melyben megújul az újszövetség. 2. A misében az áldozat és a szent lakoma egyazon titokhoz tartozik, az Úr vacsorájának vétele az érettünk áldozatot hozó Krisztussal való kapcsolat. 3. Az eukarisztia ünneplése nem csupán Krisztusnak, hanem az egyháznak is áldozata. 4. Ezért semmiféle mise nem magán, hanem nyilvános jellegű cselekmény. 5. Az eukarisztikus áldozat az egész keresztény kultusznak forrása és egyben tetőfoka. 6. Minthogy az eukarisztiában Krisztus van jelen, azt imádni kell. 7. Az eukarisztia titkát tehát teljes tágasságában kell elfogadni: a szent színeknek kijár a tisztelet mind a mise alatt, mind utána, ha azok megmaradtak. E dogmatikus összefoglalás után az Instrukció három részben adja ki gyakorlati normáit.

Az első rész az általános alapelveket tárgyalja. Minden oktatás azt célozza, hogy az eukarisztia titka középponti jellegű legyen, mégpedig az egész egyházi életben. Ennek oka az, hogy a többi szentség és minden egyházi szolgálat, valamint a apostolság művei mind az eukarisztiához vannak rendelve. Az eukarisztia titka legyen minden helyi jellegű egyháznak is középpontja. Minden helyi gyülekezetben, bármily jelentéktelen, csekély számú és szegény legyen is, maga Krisztus van jelen, és vele, az ő erejében egyesül az egész egyházzal. Meg kell tanítani a híveket arra az igazságra, hogy „megbecsüljék azt a jót, amely más keresztény felekezetek testvéreinek úrvacsorájában található. Működésük ugyanis a szent vacsorában az Úr halálának és feltámadásának emlékeztetést őrlik, akkor azt vallják, hogy Krisztus közösségében akarnak élni és dicsőséges eljövetelet várják”.

A híveket fel kell világosítani arról is, hogy Krisztus milyen különböző módon van jelen hívei között. Jelen van ugyanis mindig, amikor a szentírást olvassák, jelen van ott, ahol imádkoznak, hiszen maga mondotta, hogy ahol ketten-hárman együtt vannak hívei közül, ott van közöttük. Jelen van az eukarisztia áldozatában, az áldozatot bemutató pap személyében, de leginkább jelen van az eukarisztia szent színei alatt. Az említett jelenlét-módok valóságok, az eukarisztikus jelenlét azonban mindennél több, mert itt különleges módon jelen van az egész és osztatlan Krisztus. A következő szakasz azt a benső kapcsolatot hangsúlyozza, amely az ige-istentisztelet és az eukarisztia liturgiája között fennáll. Az egyház aláhúzza szándékát: mindkettőre szükség van; „Az élet kényerét mind az Isten igéjének asztaláról, mind pedig Krisztus testének asztaláról vegyék táplálékul.” Nagyon fontos elv ez, mert már hallatszottak olyan vélemények, hogy mindegy, honnan vesszük Isten kényerét, az Igéből, vagy az oltárszentségből. Az áldozatban való részvétel akkor a legtokéletesebb, ha a hívek a misében szentségileg is vesznek Krisztus testét.

Az eukarisztikus részvételnek legyenek gyümölcsői a keresztény ember életében: „Iparkodjék jócselekedeteket végezni, Istennek tetszeni és helyesen élni, a világot a keresztény lelkiségbe bevezetni és az emberek közösségében mindenképpen Krisztus tanúságtevője lenni.” A gyermekek vallásos nevelésében megfelelő módon gondoskodjanak a mise ismertetéséről. Az első áldozók

előkészítésében pedig arra törekedjenek, hogy „az első áldozáson meglássék, hogy az valóban a Krisztus testébe való teljes beilleszkedés”.

Az Instrukció második része konkrétan tárgyalja a közös mise-részvétel normáit. Mindenekelőtt a hívők egységére kell törekedni, kerülni kell tehát mindent, ami figyelmüket zavarja: vásár- és ünnepnapokon semmi esetre se misézzenek más oltárokon. Fontolandó jó tanács: „Ezt, amennyire lehet, más napokon is meg kell tartani, elérésére a legjobb mód, ha a jogszabály szerint, a papok, akik ugyanabban az időben miséznek, koncelebrációt végeznek.” Nyilvános misék alatt ne végezzenek karimádságot, ne legyen a misén kívüli prédikáció, keresztelés vagy házasságkötési szertartás. Nagyon megszívlelendő gyakorlati intelmet kapunk azzal az előfórással, hogy gondosan neveljék a ministránsokat szolgálatukra, különösen a felolvasásra. Mert „a népnek joga van ahhoz, hogy Isten igéjével táplálkozzék... a papok ezért gondoskodjanak arról, hogy azt, amit ők vagy a ministránsok előadnak, olyan világosan mondják, vagy énekeljék, hogy a hívők azt megérthessék”. Sajnos, még mindig előfordul a régi, értetlen nyelven végzett liturgia idejének rossz szokása, a sebes, egyhangú hadarás. A néppel végzett misékben megengedett a kánon hangos végzése, népnyelven csak akkor, ha a püspöki kar a Szentszéktől az engedélyt megszerezte.

Az eukarisztia ünnepléséről több figyelmeztetés szól, nevezetesen a vasárnapiakról. Kezdetről fogva arra kell tanítani a hívőket, hogy a vasárnap, az őseredeti keresztény ünnep, legyen a vidámság és a pihenés napja amellett, hogy éppen ezen a napon ülik meg annak emlékét, hogy Krisztus halottaiból feltámadott. Vasárnapokon előnyben kell részesíteni az énekes misét, ezen azonban a nép cselekvő részvétele értendő. Ügyelni kell arra, hogy hatalmas templomokban ne legyen túlságosan sok mise, nehogy a résztvevők a lelkipásztori cél kárára elaprózódjanak. Mindenütt, ahol a Szentszék engedélyével a szombatesti mise már a vasárnapi kötelező részvételnek számítható be, ez a mise a vasárnapi mise szövegével végzendő, és a homília is annak szövegét kövesse. A pünkösd előtti szombaton azonban a vigília miséje mondandó Credo-val. Karácsony estéjén (esti, nem éjféli misén!) a vigília miséje mondandó fehér szímben, allelujával és karácsonyi prefációval, Glóriával. Fontos engedmény: azok, akik szombat estéjén ilyen vasárnapi misén vesznek részt, azon áldozhatnak, ha reggel már áldoztak is. A hétköznapi misékről is van néhány intézkedés. A hívőket hívják, hogy hétköznap, sőt mindennap vegyenek részt misén, különösen akkor, amikor „szent idők” vannak, azaz nagybőjtben és ádventben, valamint az Úr kisebb ünnepein (például augusztus 6. Urunk színérváltószása, szeptember 14. a keresztes felmagasztalása) és Szűz Máriaának nem parancsolt ünnepein (például március 25., szeptember 8.). Ez a buzdítás csak akkor lesz gyakorlatilag keresztülvihető, ha az esti misék lehetőségét a főpásztorok megszorítják.

Az áldozásról is sok szó esik. Nagyon ajánlatos a misekeretben áldozni. Azonkívül csak akkor, ha nincs más mód. Arról is gondoskodjanak, hogy az éppen mondott misében komszokráltsal ostyákkal történjék az áldozás, mert ez az áldozásnak tökéletesebb módja. A két szín alatti áldozás lehetséges, a püspök engedélye alapján, a következők részére: a megkeresztelt, a megbérmált, s az egyházbba megtért felnőttek áldozhatnak két szín alatt, azután a jegyesek a nászmisében, továbbá szentelésük miséjében azok, akik bármily papi rendet vesznek fel, a szerzetesi fogadalmat tevők vagy megújítók a misében, ha betegellátáskor misét mondanak a betegnél, mindenki, aki ott áldozik, ünnepélyes misében valamennyi segédkező, koncelebráció esetében minden asszisztens, laikus is, és valamennyi jelenlévő pap és papnövendék, ha a koncelebrációra szerzetesház templomában kerül sor, a ház minden tagja és ott lakó vendége, lelkipapok idején minden számukra mondott misében a résztvevők, újmisében a szülők és családtagok, és a jötevők.

Az áldozáshoz járulás módjáról is intézkedik az Instrukció. Lehet térdelve áldozni, ebben az esetben odajáruláskor és távozáskor már nincs szükség külön tiszteletadásra; ha állva áldoznak, akkor lehetőség szerint hajtsanak előtte térdet. Halálos bűn állapotában nem szabad gyónás nélkül áldozni, a gyónás lehetőleg ne a mise alatt történjék, hanem azon kívül, hogy a cselekvő részvételt

ne akadályozza. Az áldozás után ajánlatos bizonyos ideig magánimádságba merülni. Ha életveszélybe kerül valaki, betegség vagy más ok miatt, el ne mulassza az eukarisztia vételét, mint szent útravalót akkor sem, ha aznap már áldozott. A betegek, vagy akik képtelenek templomba menni, a nap bármely órájában megáldoztathatók. Fontos engedélyt ad az egyház olyan betegeknek, akik az eukarisztiát kenyér formájában már nem tudják magukhoz venni. A püspök engedélye alapján ők a bor színe alatt áldoztathatók. Vagy úgy, hogy a betegnél miséznek, vagy úgy, hogy egy kicsi, jól elzárható üvegcserében viszik a beteghez a konsekrált bort. Ha az áldoztatás után visszamaradna valami belőle, a kiszolgáltató (pap vagy diakónus) azt vegye magához.

Harmadik, befejező részében az Instrukció az eukarisztiáról, mint maradandó szentségről hoz intézkedéseket. A szent eukarisztia eltételére vagy megőrzésére elsősorban azért kerül sor, hogy a betegeknek a szent útravalót adhasák. Másodlagos célok: hogy a misén kívül is lehessen áldoztatni és hogy Krisztust az eltett szent színek alatt is imádni lehessen. „A hívők, akik a szentségben jelenlévő Krisztust tisztelik, emlékezzenek meg arról, hogy ez a jelenlét az áldozatból fakad és a szentáldozásra és egyúttal lelkiáldozásra is irányozódik.” Hogy a szentségimádást megfelelő módon végezhesék, ajánlatos, hogy a szentségház ne a főoltáron legyen, hanem méltó helyen, lehetőleg a közép-ponti szentélytől elválasztott, különálló kápolnában. Ezzel az intézkedéssel végleg megszűnt az a századokon át érvényben volt előírás, hogy a tabernákulum a főoltáron legyen. Ezt még világosabban is kimondja a rendelkezés, amikor azt kívánja, hogy amennyire lehetséges, ne legyen azon az oltáron a Szentség, ahol misét mondanak, mert ez zavaró hatással van Krisztus különböző megjelenésmódjainak egymásutánjára: ezek ugyanis fokozatosan világosodnak ki. „Krisztus először jelen van a hívők gyülekezetében, akik az ő nevében gyűltek össze, azután igéjében, midőn az Írást olvassák és magyarázzák, majd a papnak személyében, végül különleges módon a szent színek alatt.”

Külön intézkedések szólnak az eukarisztiás áhítatokról. A szentségi körmenetek a főpásztor ellenőrzése és rendelkezési joga alá tartoznak, ő ítél arról hogy indokoltak-e, és ő határozza meg helyüket és idejüket. Több rendelkezés szabályozza a szentségkitételeket. Legyen meg az összefüggés a kitett eukarisztia és a mise között. Ezt azzal hangsúlyozzák, hogy a szentségkitétel a mise után kezdődjék az abban a misében konsekrált szent ostyával. Ezentúl soha többé nem szabad a kitett eukarisztia előtt úgynevezett „szentséges misét” mondani. Ha szentségkitétel van, vagy el kell zárni a mise idejére a Szentséget, vagy a misét (elzárható) mellékkápolnában kell végezni. Nemcsak a kitétel oltárán, hanem az egész templomban tilos a misézés a kitétel ideje alatt. A kitétt cibórium vagy szentségtartó ájtatosságai maradnak, amint voltak eddig, de az egyház itt is ajánlja a szentírás olvasást és rövid beszédet. Minden évben egyszer megengedett az egész napos szentségimádás. Hosszabb a főpásztortól függ. A hosszabb imádást is meg lehet szakítani kétszer egy napon, például déltájban és éjszaka, minden rítus nélkül, a pap stólában és karingben kiteszi vagy elteszi a Szentséget. Tilos azonban ezentúl a mise végén a Szentség kitétele, midőn csupán csak áldást adnak vele. Az eukarisztikus kongresszusokon helyes a szentségi körmenet, de ügyelni kell arra, hogy a kongresszus csúcspontja a mise ünnepélyes közös ünneplése legyen. (Radó Polikárp)

ENCIKLIKA A PAPI NŐTLENSÉGRŐL, DEKRÉTUM A DIAKONÁTUSRÓL. A katolikus egyház rendíthetetlenül kitart papjainak nőtlensége mellett és ezentúl még inkább tekintettel lesz erre a papnevelésben. Lényegében ez az alapvető elvi kijelentése VI. Pál pápa legújabb, immár hatodik, ezévi június 24-ről keltezett körlevelének, amely „*Sacerdotalis Caelibatus*” szavakkal kezdődik. Bevezetőben a pápa hangsúlyosan leszögezi, hogy az egyház tanítását Isten igéjéhez és a hagyományokhoz teljesen híven kívánja előadni, ugyanakkor figyelembe veszi a zsinat által útnak indított megújulás és a modern gondolkodás követelményeit is.

Az igen terjedelmes, kereken 14.000 szóból álló enciklika két részre — az első rész három, a második rész öt fejezetre — s összesen 99 pontra tagozódik,

amelyeknek mindegyike külön alcímet kapott a vatikáni kiadásban. Az első részben a pápa behatóan foglalkozik azokkal a teológiai, történelmi, társadalmi, lélektani és lelkipásztori jellegű ellenvetésekkel, amelyeket a papi nőtlenség egyházi törvénye ellen szoltak emelni. Ezekre válaszolva felsorakoztatja azokat az érveket, amelyek igazolják a papi nőtlenség törvényét. Ez a nőtlenség — alapítja meg a pápa — *nincs ellentétben az emberi természettel, hanem ellenkezőleg, a személyiség teljesebb kiérlelődését mozdítja elő és felemeli az embert.* A második részben a pápa főleg a papjelöltek kiválogatására és képzésére vonatkozóan ad szempontokat, különös tekintettel az idevágó zsinati határozatokra, a nőtlenség okozta problémákra és a konkrét társadalmi adottságokra. Körlevélét a pápa a remény szavaival fejezi be: az egyház tudatában van annak, hogy világviszonylatban milyen nagy a paphiány, de szilárdan bízik abban, hogy felszentelt szolgálóinak szellemi-lelki kiválósága magával fogja hozni számbeli növekvésüket is.

Magától értetődik, hogy az enciklika jelentőségéről csak akkor alkothatunk véleményyt, ha tüzetesen ismerjük és fontolóra vesszük annak tartalmát. Mégis úgy gondolom, kiemelhetjük belőle azokat a pontokat, amelyek eligazításait szolgálják.

„Mint a II. vatikáni zsinat kijelentette, bizonyos, hogy *a szüzességet nem követeli meg természeténél fogva a papi tiszttség.* Mutatja ezt a kezdeti egyház gyakorlata és a keleti egyházak hagyománya. A zsinat azonban *nem habozott ünnepélyesen megerősíteni a papi nőtlenség régi, szent és gondviselésszerű törvényét, úgy, amint ez jelenleg fennáll.*” (17. pont) Fájdalmasnak érzi a pápa némelyeknek azt az elképzelését, hogy a katolikus egyház saját elhatározásából vagy alkalmazkodásból lemond arról, ami papságának századok hosszú során át egyik legnemesebb és legtisztább dicsősége volt. (37.) „Azt, hogy a papi nőtlenség kérdésében a keleti egyházak törvényhozása különbözik a katolikus egyháztól, az eltérő és sajátos történeti körülményeknek is kell tulajdonítani. Különleges helyzet volt itt, amelyhez a Szentlélek gondviselésszerűen hozzáigazította a maga természetfölötti segítségét. Ezt a mostani alkalmat is megragadjuk arra, hogy kifejezzük nagyrabecsülésünket a keleti egyházak papságának egésze irányában és elismeréssel emlékezünk a példás hűségre és buzgóságra, amely miatt méltán jár ki ennek a papságnak a legőszintébb tisztelet.” (38.)

Mindamellert azonban, hogy a pápa megerősíti azt a törvényt, amely a szent rendekhez bocsátott személyektől megköveteli az örökös nőtlenség szabádon való választását, *módot ad arra, hogy tekintettel legyenek azoknak a nem-katolikus keresztény egyházakhoz és vallásközösségekhez tartozó nők leköszönésük különleges helyzetére, akik a katolikus közösséghez való csatlakozás esetén is egyházi szolgálatban kívánnak maradni.* „Az egyház nem hártja el magától, hogy hatalmát gyakorolja ezen a téren”, anélkül természetesen, hogy ebből kifolyóan sérelem érne a nőtlenség jelenlegi fegyelmét. (42.) „Mind ezt azonban nem szabad úgy tekinteni, mint az érvényben lévő törvény lazítását, sem pedig akként értelmezni, mint előjátékot ennek eltörléséhez.” (43.)

Azokat a jelölteket, akikről megállapítják, hogy fizikailag és pszichikailag vagy erkölcsileg alkalmatlanok a nőtlenséggel egybekötött papi hivatásra, nyomban el kell terelni arról a pályáról. Nagyön súlyos kötelességről van itt szó, amely a nevelőket terheli. A nevelők legyenek tudatában annak, hogy sem nekik nem szabad csalóka reményekben és veszélyes ábrándokban ringatniok magukat, sem pedig megengedniök, hogy a jelölt tápláljon magában hasonló ábrándokat, mert ebből csak káros következmények származnak mind magára az érdekeltre, mind az egyházra. A nőtlenséget megtartó pap élete olyan bensőséges elkötelezettséget kíván, hogy arra csak pszichofiziológiai és erkölcsi szempontból kellően kiegyensúlyozott egyének vállalkozhatnak. „*Nem lehet állítani — húzza alá a pápa —, hogy ezen a téren a kegyelem majd pótolja a természetet.*” (64.) Éppen ezért ha az alkalmasságra vonatkozóan akár a nevelők, akár a jelölt részéről kétségek merülnek fel, hasznos lenne a nagyobb bizonyosság okából, még mielőtt pappá szentelnék, *kísérleti jelleggel olyan beosztást adni számára, amelyben meghatározott időn belül kipróbálható lenne, vajon meg tud-e felelni a nőtlenség követelményének.* (71.)

„Atyai és érző szívvel, nem aggodás és sok szomorúság nélkül, fordulunk azok felé a szerencsétlen paptestvérek felé, akik mindig nagyon szeretett testvéreink maradnak és akiknek eltávolítása mindig fájdalommal tölt el minket, azok felé, akik, noha ott viselik lelkükben a szent jelleg pecsétjét, amelyet a pappá rendelés ütött rájuk, hűtlenekké váltak a felszentelésük alkalmából vállalt kötelezettségeikhez.” Némelyek felteszik a kérdést, hogy valami módon nem éppen a nőtlenség felelős-e az ilyen drámáért. A valóság azonban az — állapítja meg a pápa —, hogy „a felelőség nem magára a szent nőtlenségre hárul, hanem vagy arra a tényre, hogy nem mindig tudták idejében kielégítően és előrelátóan mérlegelni a papjelöltek képességeit, vagy arra a módra, ahogyan a felszenteltek élik át önmaguknak teljes felajánlottságát”. (83.) Az egyház mindig nagyon érző szívvel viseltet ama fiainak szomorú sorsa iránt, akik hozzá tartoznak, és szükségesnek tekintti minden lehető erőfeszítés megtételét, hogy megvédje vagy orvosolja azokat a rosszakat, amik fogyatékságaikból erednek. „Követve szent emlékeztető közvetlen elődeink példáját, mi is azt akartuk és úgy intézkedtünk, hogy a pappá szentelést illető ügyekben a vizsgálatot terjesszék ki az olyan nagyon komoly motívumokra, amelyekkel a jelenlegi egyházi törvényhozás nem számolt, motívumokra, amelyek alapos és valóságos kétséget kelthetnek a papjelölt teljes szabadsága és felelősége tekintetében és a papi állapotról való alkalmassága felől — hogy ilyen módon *felszabadíthassuk azokat, akikről komoly bírói eljárás igazolja, hogy valóban nem erre az életállapotra lettek teremtve.* (84.) „Azok a felmentések, amelyeket — valóban minimális arányban a jó és méltó papok nagy számához viszonyítva — alkalmilag megadunk, mutatják, mily szorgosan ügyel az egyház valamennyi szolgálójánál a szent nőtlenség és a teljes hűség megőrzésére. A szóbanforgó esetekben az egyház csak szomorúsággal jár el, különösen azokban a kiváltképpen fájdalmas esetekben, amikor Krisztus édes igájának méltó hordozását hitbeli válságokból, vagy erkölcsi gyöngeségekből eredően utasítják vissza. Ilyenkor gyakran felelősség terheli az érdekelteket és az ilyen esetek megbotránkoztatják a híveket.” (85.)

„Ha bezonyosodik, hogy a szóbanforgó egyént nem lehet már visszahelyezni a papi szolgálatba, de komoly és jó hajlandóságot tanúsít arra, hogy mint világi ember keresztény életet éljen, az apostoli Szentszék, miután kivizsgálta az összes körülményeket és egyetértésben járhat el a helyi főpázsztórral vagy a rendi legfőbb előljáróval, a szeretetet ezúttal is fölébe helyezi a fájdalomnak, s megadja hozzá olykor az összes kívánt engedélyeket. Ugyanakkor jámborsági és jóvátételi cselekedeteket is kiro az illetőre abból a célból, hogy ez üdvös jele maradjon az ő mindig kedves fia számára az egyház anyai fájdalomának és elevenen emlékeztesse őt arra, mennyire szükségünk van az isteni könyörületre.” (88.)

VI. Pál pápa, mint a Vatikán részéről ki is emelték, ebben a körlevelében teljesítette azt az ígérését, amelyet 1965. október 11-én a zsinatnak tett. A papi nőtlenség kérdése akkoriban a Koop brazil püspök nevéhez fűződő megmozdulással kapcsolatban került előtérbe. A püspök és társai nem az érvényben álló egyházi törvény megváltoztatását óhajtották, hanem csakis annak lehetőségét, hogy a rendkívüli paphiánnyal küzdő országokban pappá szentelhessenek olyan — legalább öt éve — nős férfiakat is, akiknek jellege és tudása megfelelő a papi szolgálatra. Koop elsősorban Latinamérikára hivatkozott, amely lélekszámaival az egyetemes egyház egyharmadát teszi, de a katolikus papság összlétszámának mindössze hat százalékát bírja. Brazíliában máris az a helyzet, hogy a 80 millió lakos közül 60 millió esik kívül a lelki gondozáson. Koop mindezt a zsinaton is el akarta mondani, de a moderátorok nem adták meg neki a szót, mert nem tartották jónak, hogy a papi nőtlenség kérdésében nyilvános vita induljon. Koop püspök erre frásban közölte tervezett beszédét, s így jutott be annak szövege a sajtóba is. Maga a pápa nyomban intézkedett abban a zsinatnak szóló levelében, amelyet Tisserant bíboros, moderátornak küldött. A pápa kijelentette ebben, hogy bár védi a zsinat vélemény-nyilvánítási szabadságát, személyes nézete az, hogy nem lenne kívánatos ennek a témának tárgyalása. Azt is közölte, hogy nemcsak fenn akarja tartani a papi nőtlenség törvényét, hanem erősíteni is igyekszik annak megtartását. A zsinat egyébként már ennek

a pápai levélnek felolvasása előtt a papi nőtlenség mellett határozott, amikor megszavazta a papnevelésről szóló tervezet záradékát, amely magasztalja a nőtlenséget, mondván, hogy azt inkább isteni adománynak, mint egyházi törvénynek kell tekinteni. Még néhány nappal előtte a zsinat mindenestre megmutatta, hogy ezzel nem a házasságot, mint ilyent, becsüli alá, mert hiszen 1598 szavazattal 629 ellenében megengedte nős férfiaknak diakónussá való szentelését. A zsinati többségnek ugyanis az volt a nézete, hogy a diakonátus visszaállításával segítheti meg a legalkalmasabbban az esetleg csökkenő létszámú áldozópapságot.

Azt a *Motu-proprio*t tehát, amelyet VI. Pál pápa most június 27-i keletkezésével ebben az ügyben kiadott, úgy kell felfognunk, mint a papi nőtlenségről szóló enciklika természetes kiegészítését. A „*Sacrum diaconatus ordinem*” szavakkal kezdődő dekrétum szerint, amely a vonatkozó zsinati határozatok végrehajtási utasítását rögzíti, a püspöki konferenciák a Szentszék jóváhagyásától függően intézményesíthetik meghatározott területeken a diakonátust, magyarul: szerpapságot, mint önálló és állandó hierarchikus fokot. Diakónussá történt felszentelésüknél fogva a jövőbeli diakónusok jogkörébe tartozik egyebek mellett a keresztelés, az áldoztatás, a házasságkötésnél való közreműködés és a temetési szertartás végzése.

A Szentszék jóváhagyásának birtokában mindenkor a helyi főpásztor választja ki a maga területén a jelölteket és az előírt feltételek mellett ő szenteli fel őket. A diakónusokat nem lehet felszentelni 25 életévük betöltése előtt, a püspöki konferenciák azonban fel is emelhetik ezt a legkisebb korhatárt. A jelölteket külön erre rendelt intézetekben kell kiképezni, amelyeket a püspöki konferenciák országos vagy regionális jelleggel állítanak fel. Ők állapítják meg a kiképzés rendjét és tanulmányi anyagát is, elvileg azonban kötelező szabály, hogy a kiképzésnek legalább három évig kell tartania és azt gyakorlatlaltal kell összekötni. A *diakónusok éppúgy nőtlenségi fogadalmat tartoznak tenni, mint az áldozópapok*. Nagy különbség azonban az, hogy *nős férfiakat is diakónussá lehet szentelni, ha már betöltötték 35. életévüket és feleségük is beleegyezését adta hozzá*. Szükséges továbbá, hogy az ilyen nős diakónusok már több év óta házasságban éltek és eddigi életvitelükkel elnyerték legyen mind a papság, mind a hívek becsülését. Elvileg ezeket az „érettebb” diakónusokat is külön intézetekben megfelelő kiképzésben kell részesíteni, de ha ez nem lehetséges, akkor egy arra alkalmas pap gondozására kell bízni a jelöltet, hogy az oktassa őt teendőire. Azoknak, akik érettebb korban veszik fel a diakonátust, *de még nem házasok, nőtlenségi fogadalmat kell tenniük*. Általában ügyelni kell arra, hogy a diakónusok ne üzzenek olyan foglalkozást, amely a helyi főpásztor megítélése szerint nem fér össze az egyházi szolgálattal, vagy gátolja ennek eredményes ellátását. Minden diakónust szabályszerűen fel kell venni valamelyik egyházmegyébe, akkor is, ha szerzethez tartozik. A püspöki konferenciáknak a papokra vonatkozó szabályok szerint kell gondoskodniuk a diakónusok igazságos javadalmazásáról és öregségi ellátásáról, adott esetben családjukat illetően is. Azokat a diakónusokat azonban, akiknek világi foglalkozásuk is van, arra kell buzdítani, hogy lehetőség szerint saját keresetükből fedezzék a maguk és családjuk anyagi szükségletét.

A külföldi katolikus sajtó közleményeiből kitűnik, hogy *a dekrétum már esedékes volt, az enciklikára pedig számítottak*. Utóbbinak megítélése éppen katolikus oldalon eléggé különböző, amibe az is belejátszik, hogy papok és világiak igen nyomós kisebbségei az Egyesült Államokban, Hollandiában és másutt nyíltan a papi nőtlenség eltörlése mellett foglaltak állást. A londoni *Tablet*, amely vezércikkét szentelt a körlevélnek, oda következtet, hogy „egyetlen enciklika sem szükségszerűen az első és nem is az utolsó szó abban a tárgyban, amelyet taglal, s a papi nőtlenségről szóló körlevél sem kivétel alóla”. *François Biot a Témoignage Chrétien* számára írt cikkében szintén felveti a kérdést, vajon a körlevélben foglaltakat végleges megoldásnak kell-e minősíteni? S a válasza: „Bizonyos, hogy a pápa nem szándékozott az összes eljövendő századok részére törvénykezni. Magának a körlevélnek fogalmazásából is világosan kitűnik, hogy a jelenlegi kornak szól.” Kitér Biot egyes teológusoknak és püspököknek arra az óhajára, hogy nős férfiak

ne csak a diakónusi, hanem az áldozópapi rendet is fölvehessék. Szerinte *ezt* a lehetőséget nem zárja ki a körlevél. „Ez még nagyon is valóra válhat, anélkül, hogy veszélyeztetné a papi nőtlenség általános törvényét.”

Garofalo prelátus, a Szentszékhé szöszszólója, aki sajtóértekezleten ismertette és méltatta a körlevelet, egyes újságírók kérdésére válaszolva erélyesen megcáfolta nem-katolikus hírforrásoknak azt az állítását, hogy a legutóbbi időkben mintegy tízezer pap kérte felmentését a nőtlenség alól. Az utolsó három évben — mondta Garofalo — a Hittani Kongregáció, amióta e célból külön állandó bizottságot létesített, *kereken háromezer ilyen természetű kérvénnyel foglalkozott, amelyeknek zömét pozitív módon intézte el.* Ezeknek az eseteknek azonban nem kevesebb mint kilencven százaléka még a korábbi évekből maradt fenn. (M. V.)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Egy ember élete mindig érdekes; az irodalom már az „érdektelen” életek érdekességét is régen fölfedezte. Az önéletrajz mégis „veszélyes” műfaj; izlés, mérséklet, arányérzék, kultúra, nem utolsósorban becsületesség és igazmondás próbája. „Mégis — írja könyve* bevezetésében Passuth László — meggyőződésem, hogy minden írónak, aki túljutott a *mezzo camminón*, vállalnia kell a kockázatot... Hány eltávozott írótlárs autobiográfiája őrzött meg számomra elmúlt szellemi tájékokat. Igen, minden írónak, aki betöltötte a fél századot, rá kell borulnia múltjára.”

Tudjuk, milyen hálás az irodalom- és művelődéstörténet minden effajta írásért, önéletrajzért, vallomásért. Akkor is, ha csak pletykálkodnak, mert az ilyen hordalékanyagban mindig akad gyémánt, és a különféle pletykákból azért mindig kikerekedik, kellő korrekciókkal és szembeállításokkal, valami igazság. Még inkább akkor, ha személyességükben is igyekeznek tárgyilagosak és hitelesek lenni: tudósítások korokról, élményekről, benyomásokról, életformákról. De ha elfogultak és szenvedélyesek, akkor is: az időben előbb-utóbb minden dokumentummá érik. Bár lenne több „önéltírása” irodalmunknak; és — annyiszor hangoztatták már! — bár tartanánk nagyobb becsben *irodalmi* műként is (és nemcsak történelmi dokumentumként) a meglévőben azt, ami megérdemli; Bethlen Miklósét például.

Passuth László a rövid előszóban egy helyütt a szintézis szót említi: *hog* egy-egy önéletrajz „szintézisei jórészt idejüket múlták a mai olvasó szemében”. Lehet, bár ez csöppet sem csökkenti érdeküket. De nemcsak az önéletrajznak vannak „szintézisei”, hanem maga az önéletrajz is szintézis: egy élet összefoglalása, kísérlet kialakult értelme szerint való rendezésére, a dolgok érett újrarelése és értelmezése; valami vitális szükséglet, mely az élet egy fontos pillanatában, éppen a *mezzo camminón*, az út felén túl mintegy reaktiválja a múltat, megakadályozza elüszkösödését, megkövesedését; élő anyagként visszkapcsolja életünk szervezetébe, újraélt magunkkal (és korunkkal) gazdagít. „Igen, minden írónak, aki betöltötte a fél századot”, valamilyen formában valóban „rá kellene borulnia” a múltjára, vissza kellene hódítania, újra meg kellene hódítania: birtokba venni és kiteljesíteni, föltámadva föltámasztásában. Ha fáradtságos is: érdemes, és hasznos megásni kinek-kinek a maga „kutatóárkát”.

„Ha régészek eltemetett romvárost vagy temetőt igyekeznek föltárni, melynek még nem ismerik sem terjedelmét, sem mélységeit, átlósan fölásatják a kutatási területet, abban a föltevésben, hogy ez a kutatóárok — némi jó szerencsével — beleütközik majd falba, sírba, tárgyi leletbe, épületmaradványokba... Ilyenféle kutatóárokkal próbáltam megközelíteni életem eltemetett rétegeit”.

Terjedelem és mélység valóban többnyire csak „menet közben” derül ki. És többnyire csak „utólag”. Akik Trójában éltek, bizonyára nem tudták róla, hogy Homérosz Trójájában élnek. A tizennégyéves fiatalember, aki elindul a kolozsvári postára valami telefonhívás miatt, nem tudja, hogy a történelemben él és a maga „kisvilágában” ő is a történelmet kezdi élni. Ezt majd csak a „kutatóárok” jóvoltából fölszínre kerülő „romváros” mutatja meg. Nemcsak

* Passuth László: Kutatóárok. Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.

megmutatja; ez a kutatás kapcsolja bele az életet és kislvilágát a történelembe, amikor egy sors vonalának ábráiban a jelentést és értelmet keresi és próbálja megfejteni. Ez is egyike az önéletrajz „szintéziseinek”.

Tíz esztendőnyi életet tár föl a *Kutatóárok*. Tizennégyéves fiú indul első lapján szorongva a postára, mert „fél a rideg, kemény szavú postáskisasszonyoktól”; huszonhárom éves fiatal férfi érkezik meg utolsó lapjain Itáliából. „Tizennégy éves voltam, amikor az első világháború kitért. Ez történelmileg is meghatározza a kezdetet. Egyébként sem szerettem soha a kisgyermekemlékekkel kezdődő önéletrajzokat: óhatatlanul freudi körökben mozognak. Talán tizennégy éves korban, ilyen válság küszöbén, már keresni lehet egy ember indulását, szellemi eredeteit. Öt év Kolozsváron, kettő utána Budapesten, ugyanannyi Itáliában: életem *formatív* korszakának érzem. Eddig tart most itt az önéletrajzi regény”.

Amelyben azonban, mint az író is figyelmeztet rá, ne keressünk „regényt”; szinte történetírói tárgyilagossággal követi saját életének útját, s a *Dichtungot*, költészetet mindenestül a *Wahrheit*, valóság földézésének szolgálatába állítja: egy-egy jól megragadott alak, egyéniség, jellem megrajzolására, egy-egy jelentős, „nagy pillanat érzékeltetésére szorítja (amilyen például a könyvnek talán legemlékezetesebb lapja: az utolsó kolozsvári karácsony vigiliája). Az én egyébként, az író személye, a könyv „hőse” látszólag inkább csak valamilyen érzékeny fölvevő és érzékelő műszer szerepét tölti be; valóban „mintha az *ego* földézése inkább csak ürügy lenne”. Mert ennek a „Kolozsvár—Budapest—Milánó háromszögében” eltelt évtizednek „látszólag én lehetek csak a főszereplője — mondja az író — valójában azonban inkább a légkör, környezet, a sorsfordulatok ritmusa az, ami értelmet ad annak, hogy megörökítsem a minden napokat”. S ez a visszahúzódoó szerénység a könyv egyik legrokonszenvesebb vonása; egyik értéke is.

A „hősködés” — írói értelemben — talán mutatósabb lett volna; és igaz, nem éppen örömmel, de azért mégiscsak megértette volna az olvasó, ha a szerző-főszereplő a darabban főhőst csinál magából. A *Kutatóárokban* azonban szó sincs ilyesmiről. Az író mindvégig „egy marad a többiek között”; s amit ezzel a mértéktartással veszíteni látszik a réven, bőven megnyeri a vámon: sikerül nagyon pontosan és hitelesen érzékeltetnie azt, hogyan történik meg velünk a történelem, anélkül, hogy tudnánk, hogy történelem történik meg velünk. Döntő eseményeknek válik a véletlen jóvoltából tanújává vagy másokkal együtt szereplőjévé: megannyi alkalom a „föllépésre”, a maga szerepének „megemelésére”, akár tanúként, akár szereplőként, saját jelentőségének a fokozására, esetleg talán csak az elbeszélés hangjának följobb hangolásával; de itt csupa olyan alkalom, amit az író elmulaszt, és el is akar mulasztani, igen jó ízléssel, okos mértéktartással, nem utolsó sorban a lelkiismeretes — és ugyanakkor történész — író tárgyilagos felelősségtudatával. Példa rá a kolozsvári forradalmi napok lebilincselően megírt története (ahol a szerző, ritka mérséklettel, sehol egy jottányival sem túlozza a maga szerepét, ellenkezőleg, minden sorában ügyel az arányokra); példa rá a „királypuccs” elbeszélése, vagy a különítményesek kifüstölésé a Britanniából; példa rá a fasizta hatalomátvétel leírása a milánói részben.

A sok névkezdőbetűs rövidítés itt-ott kicsit zavarja az olvasót, nem mindig igazodik ki a monogrammmok közt; kárpótlásul néhány emlékezetes portrét kap. Ezek sem amolyan írói „bravúrdarabok”; ezek is inkább történetírói becsvágygal készültek, az effajta „jellemrajzok” stílusában, vagy az eseményekből bontakoznak ki, a személyes ismeretség hitelével. Ilyen mindenekelőtt az Anya nagyszabású alakja, ilyen az Apa regényalaknak is kitűnő figurája (mögötte a pompásan megidézett városi világgal), ilyen a diákkorból egyik-másik piarista tanár portréja, vagy Gombocz Zoltán rejtélyes, démoni figurája (mintha csak E. T. A. Hoffmann valamelyik regényéből lépett volna ki); ilyen a kolozsvári Nemzeti Tanács napjaiból a szolgálatra becitált főispáné, vagy későbből, egy milánói találkozás és kalauzolás emlékeként Bámfy Miklóse, meg az akkori, kisgazda földművelésügyi miniszteré, a kedves, szerény Mayer Jánosé.

Van néhány nagyon jó „tömegjelenete”; azért jók, mert nem fölülről és nem kívülről ábrázolja őket, hanem tanúként-résztevévként a tömeg pere-mérő; nem mint tudatos, aktív szereplő (aki visszamenőleg megajándékozna magát ezzel a „tudatossággal”), hanem inkább úgy, mint aki az események-ben a többiekkel együtt sodródik, vagy éppen véletlenül belesodródik vala-mibe (az előbbire példa a kolozsvári forradalom, az utóbbira a milánói fa-siszta hatalomátvétel). És jónak, hitelesnek érzi az olvasó (éppen ezért érdek-lődéssel, figyelemmel követi) a háború utáni Pest zűrzavaros életének, a „ví-ziószerű” gazdasági életnek az ábrázolását, ezt az egész nyüzsgő, gyanús, vak-merő, hazárdör bankvilágot, szűkösségeivel és lehetőségeivel, grundolásaival és kockázataival: itt is minden „első kézből” való: élmény és tapasztalat. S ugyanezt mondhatni a milánói bankfiók miniatűr magyar világáról is.

Ami a „hős” intellektuális, és írói útját-fejlődését illeti: abból kevesebbet kapunk, részben talán annak a feszélyezettségnek a következtében is, ami az író szemléletét visszatarja a túl bizalmas és túl szeszélyes — à la Rousseau való — közlésektől. Néhány utalás, néhány irodalmi emlék és élmény, de többnyire minden lírai hangolás nélkül; a *Kutatóórok* nyilván inkább készült „történelemnek”, mint írói *Entwicklungsroman*nak. De ez érthető és termé-szetes így; az író éberem ügyel rá, nehogy bárhol is anakronisztikussá váljék, és a megidézett múltba az idő más, későbbi, frissebb rétegeiből keverjen anyagot. Ez a tíz év ugyanis végeredményben, kényszerűleg felemás élet, olyan emberé, aki író akar lenni és közben kénytelen java idejét és erejét a Bank sivár taposómalomban tölteni és pazarolni (erről is van néhány keserű mondat a könyvben); egyelőre nem „irodalmi” élet, nincs is kapcsolata az irodalom vérkeringésével, életritmusával. A „belépés” már egy későbbi sza-kasz és későbbi kötet anyaga.

(Rónay György)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Szabó Júlia könyve Henri Rousseauról. A *Corvina* kiadó „A művészet kiskönyvtára” sorozatában nemrégiben kis monográfia lá-tott napvilágot — Szabó Júlia művészettörténész tollából — Henri-Julien-Félix Rousseau-ról (1844—1910), az egykori fináncról, a modern festészet Fra Angelicójáról.

Az élvezetes stílusú, tömör tanulmány hűen és élettellejesen állítja elénk Rousseau-t, az embert (aki bár „ravaszul küzdött a sikerért”, mégis szerez-treméltó, vonzó egyéniség volt) és a „Vámos” művészetét, amelyben naivitás és magasrendű artisztikum, sutaság és nagyszerű kompozíciós érzék egyesül, s amelyet gazdag és bizarr képzelőerő jellemez. Szabó Júlia arról a befolyásról is megemlékezik, amelyet baráti köre gyakorolt Henri Rousseau-ra. (A mű-vész barátai közül a botrányhős író: *Alfred Jarry* hatása volt a leglényegesebb; „az ő költészete szabadította fel Rousseau fantáziáját”. A mester le is fes-tette — az ugyancsak lavalai születésű — Jarryt, a portrét azonban az ábrá-zolt sértődöttségében megsemmisítette, — talán azért, mert azon egy *kamé-leon* is látható volt...)

Szabó Júlia munkája kitűnő képelemzéseket is nyújt (Pierre Loti író portréja, Juniet apó kocsija stb.), és érdekes szemelvényeket a művész írásai-ból, valamint a róla szóló kritikákból, nyilatkozatokból. Ezekből kitűnik, hogy a nonfiguratív festészet úttörője, az orosz *Vaszilij Kandinszkij* is megkülön-böztetett tisztelettel viseltette Rousseau művészetét iránt, és hogy *Auguste Re-noir* is híve volt a Finánc munkásságának: Rousseau egyik képét Raffaelló-nak a Louvre-ban őrzött, „A szép kertész” címen emlegetett Madonnájához hasonlította a nagy impresszionista mester.

A szerző megemlékezik arról a díszvacsoráról, amelyet 1908-ban Picasso és barátai (Braque, André Salamon, Apollinaire, Marie Laurencin, Gertrude Stein stb.) rendeztek Rousseau tiszteletére a tréfásan *Bateau-Lavoir*-nak („Ha-jómosoda”) nevezett Montmartre-i festőműteremben. „Az itt egybegyűlt mű-vészek és írók olyan ünneplésben részesítették az idős Rousseau-t, amilyent kevés festő érhet meg életében. Dalokat énekeltek, verseket rögtönöztek mű-vészetéről, trónusra ültették, áhítattal hallgatták kis hegedűjén előadott zene-számaikat, s ha kicsit nevettek is rajta, — lelkesedésük őszinte volt.”

E bankett óta eltelt hatvan esztendő, s mi — az utókor — ugyanúgy vagyunk Rousseau-val, mint annakidején a „Hajómosoda”-beli összejövetel vendégei. Kicsit mosolygunk azon az ötletén, hogy egy III. Napóleon-korabeli bordóvörös kanapét helyez bele egy őserdei kompozícióba, — derülünk esetenül ugráló, kacskias bajszú futballistáin és az 51-es számú üteg együgyű tekintetű tűzereiről festett csoportképen, — vidulunk hosszú és ünnepléses kép-címein („A Szabadság angyala meghívja a művészeket a Függetlennek Szalónjának 22-ik tárlatára”, „A külországok képviselői megérkeznek — a béke jegyében — a Francia Köztársaság üdvözlésére” stb.), de lelkesedésünk őszinte és maradéktalan, ha a hajdani Vámos olyan remekműveire gondolunk, mint a prágai „Önarckép palettával és ecsettel”, „A háború”, „Az álom”, „A kígyóbüvölő”, „Az alvó cigányleány oroszlánal”, „A költő és műzsája” vagy a szurrealizmus vezető egyéniségének, André Bretonnak gyűjteményébe került nefelejcses-gyümölcsös csendélet. E képek a századforduló európai festészetének büszkeségei közé tartoznak, s méltán váltották ki Apollinaire hódolatát, aki „a szegény öreg angyal”, „a pompázatos és gyermeki öregember” piktúráját „a legkülönösebbek, a legmerészebbek, a legvarázslatosabbak” közé sorolta.

* * *

Bálint Endre kiállítása. Az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban — Mucsi András művészettörténész hozzáértő, finom rendezésében — a Biblia-illusztrátorként is kiemelkedő festőművész: Bálint Endre munkáiból nyílt szép kiállítás a közelmúltban. Bálintról azt írja az új „Művészeti Lexikon”, hogy „szürrealista stílusban dolgozik”, „Vajda Lajos hagyományainak követője” és „népi motívumokat metamorfizál.” Mindez igaz ugyan, e mondatokból azonban kisiklik a lényeg: az tudniillik, hogy Bálint nemcsak a szentendrei festőcsoportnak, de mai piktúránk egészének is egyik legtartalmasabb mestere; „született lírikus” (*Hamvas Béla*), akinek szokatlan formátumú, ütött-kopott hulladéklecekre festett, érzékenny, melankólikus koloritú képei átható erővel sugározzák a művész sejtelmes álmait, derengő vízióit, elégikus, olykor misztikus hangulatait.

Picasso egyik 1926-os levelében olvassuk: „A művész értse a módját, hogyan kell teljesen meggyőznie a szemlélőt költészetének igaz voltáról.” Bálint Endre érti ennek a módját; olyan festményei, mint az esztergomi múzeumban látott „Csodálatos halászat”, „Groteszk temetés”, „Roueni jelenés”, „Egy régi udvar”, „Vam Gogh éjszakája”, „Halál Firenzében”, „Rezeda Kázmérhoz”, „Mágikus éjjel Szentendrán” — az újabb magyar festészet emlékezetes, rendkívül jelentős darabjai közé tartoznak. (D. I.)

ZENEI JEGYZETEK (Egy hangversenysorozat és az évad lezárása.) A Zeneakadémia kistermében rendezték az évad utolsó bérlet-sorozatát, és már az első este bebizonyította, hogy ez a helyiség a hangversenyezésre — akusztikai okok miatt — teljesen alkalmatlan. A fafűvők hangja eltűnik, a vonósoké felerősödik, s kiváltképp a kompozíciók belső egyensúlya bomlik meg, az egész alkotás összefüggéstelen masszává változik. Pedig régen hirdetett az Országos Filharmónia ilyen népszerű bérlet-sorozatokat, mint épp ez volt. Egyébként alig van lehetőség Bach csodálatos Brandenburgi versenyeinek meghallgatására, s a választott modern alkotások is nagyon sok érdekességet ígértek. A Brandenburgi versenyek sorozata azt is igazolta, milyen kiváló hangszeres művészek játszanak az Állami Hangversenyzenekarban. Egyetlen versenymű szólisztikus megoldásai sem jelentettek nehézséget, még a kürtösök is kiválóan helytálltak.

Ezúttal a sorozatnak egy magyar vonatkozású darabjáról, Veress Sándor oboára és vonószenekarra komponált Passacaglia concertante című alkotásáról szólnánk, amely plasztikus képet adott erről a kiváló mesterről és ugyanakkor arra is figyelmeztetett, hogy műveit illenék idehaza nagyobb számban is előadni. (A Passacaglia tizenötésztendőes késéssel került közönségünk elé.) — Veress Sándor, aki 1907. február 1-én született Kolozsvárt, elsőnek próbálkozott

a magyar zene két legnagyobb alakját, Bartókot és Kodályt túlhaladni, olyan vonatkozásban, hogy zenei eszközeit kettejük eredményeinek szintéziséből akarta kialakítani. „Mindamellett — írja Veress Sándorról szóló útmutató tanulmányában Demény János — koncentrált, jeges tárgyilagosságig sűrített intellektuális művészetének ellenpontosító stílusa biztosította zenéjének egyéni hangvételel.” Ilyen kidolgozott, önálló utakra kész egyéniséget tükröz 1931-ből való Trió oboára, klarinétra és fagottra, amely nemcsak a szerző kivételes hangzásérzékéről árulkodik, hanem a népdal akkor szinte természetes ihletéséről is. A második világháború véres eseményei érlelték meg művészetének talán mindmáig leghatalmasabb darabját, a Szent Agoston psalmusa az eretnekek ellen című alkotást, amelyet Babitsnak az Amor Sanctusban található fordítása alapján zenésített meg. Demény János idézett tanulmányában figyelmeztet ennek a műnek akkori aktualitására, arra a mindent lebíró művészi feladatvállalásra, mellyel Veress ki akarta fejezni az „igazságot”. Később Svájcban telepedett le, s a zenei világ egyik legkiemelkedőbb alkotóművésze lett. Klee-fantáziáját, melyet 1951-ben komponált két zongorára és zenekarra, Ilse von Alpenheim és a szerző mutatta be Doráti Antal vezényletével. Zongoraversenyét a Bartók életrajzokból is jól ismert Paul Sacher oldalán játszotta első ízben. Vonósnégyeskoncertjének bemutatóján a Végh-vonósnégyes működött közre.

Zenei anyagát kétségkívül átformálta valamelyest a dodekafoniával való találkozás (ez a szerkesztésmód a Passacagliában is feltűnik), de formálásának legmélyén máig hű maradt a magyar népdal ihletéséhez, mely ma is elő-előbukkan, néha csak mint öntudatlan ritmus- és emlékkép, máskor tudatosan megválasztott minta formájában. Erre a szándékos vagy szándék nélküli kettségre utalhatott, amikor ezt írta: „egészen új utakon járok, amely további munkámra elhatározó befolyással lesz, mert nagy távlatok nyíltak előttem”. Hadd tegyük mindjárt hozzá, a Passacaglia valóban nagy távlatokat sejtető alkotás, különösen megragadó benne az anyag egységessége és összehangolt-sága. A rendkívül nehéz oboaszólamot virtuóz egyszerűséggel adta elő Veres István, s Lehel György, az est karmestere is észrevehető lelkesedéssel vezényelte a bemutató előadást. S mi csak azt sajnálhattuk, hogy a kiváló zeneszerző működéséről nincsen részletesebb alaposabb képünk, s nagy műveinek bemutatása egyre késik.

Ugyanezen az estén egy másik „modern” alkotás Honegger tépelődő, lírikus II. szimfóniája is hatalmas sikert aratott, pedig a zenekar és a karmester dolga a jelzett nehézségek miatt nem volt könnyű!

Zubin Mehta megbetegedése miatt Bach h-moll miséjének Ferencsik János vezényelte előadása lett az évad utolsó hangversenye. Ünneptélyes várakozás előzte meg ezt az estet, ami érthető, hisz Bach monumentális remeke elég ritkán hangzik fel, megszólaltatása pedig minden alkalommal a vallásos ihletésű zene diadala. Ferencsik János ezúttal inkább a mise szemlélődő vonásait hangsúlyozta, s mintha csak megérezte volna, hogy a máskor oly szépen muzsikáló Budapesti Kórus érezhető indiszpozícióval és fáradtsággal küzd, a kórustételek helyett a szólisták és a zenekari részek mondanivalóját emelte ki. A Hangversenyzenekar kiválóan oldotta meg elég nehéz feladatát, és a szólistagárda (Werner Mária, Sándor Judit, Barlay Zsuzsa, Réti József és Útö Endre) is tökéletesen helyt állt.

(Néhány gondolat az egyházi zene ügyéről.) A napokban hallottuk a hírt, hogy megérkezett hangszalagon Tamás Alajos Ifjúsági miséjének Kunrad Kvam vezényelte felvétele, mely tavaly decemberben hangzott el egy rádióadásban, és akkor több mint kétszáz állomás közvetítette. A külföldi lemezfigyelőkből ugyancsak mostanában értesülhettünk a Missa criola (délamerikai népi és beat-elemek vegyítésével dolgozza fel a hivatalosan jóvá hagyott zeneszöveget), a Missa luba (bantu népdalokra és táncokra való ritmikus zenét illesztett misévé P. Guido Haszen ferences), a Missa flamenca (ez nem liturgikus kompozíció, hanem népies versek megzenésítése) és az úgynevezett Missa mozarabe szinte elképesztő sikeréről. Valamennyi a lemez-

piacok „slágere” lett. (Tudomásunk szerint Tamás Alajos miséjének lemezfelvételéről is megkezdődtek az eszmecsereék.) Ez a rendkívüli siker az egyházi zene megújítását is jelenthetné bizonyos vonatkozásban, ám az újonnan megjelent római „Utasítás” szabályai szerint a legtöbbször alkalmazott hangszerek nem felelnek meg templomi használatra. Az „Utasítás” szerint a lelkipásztor engedélyével elhangozhat a kórus előadásában misetétel vagy motetta (lásd Medvigy Mihály: *A legújabb utasítás a templomi zenéről* című naplócikkét a *Vigília júniusi számában*), nem szabad azonban a szentmiséken teljesen kikapcsolni a nép énekes részvételét.

Több karnagyban, kórusvezetőben vetődik fel állandóan a kérdés, vajon elegendő-e ez a templomi kórusok foglalkoztatására, és indokolja-e fenntartásukat. Azt mindenestre aggodalommal halljuk, hogy több helyen elbocsájtják a kórusokat, illetve a létszámuk aggasztóan csökken. A magyar kóruskultúra és az egyházi kórusok nagy múltja miatt is megoldást kellene találni arra, hogy zenei művelődésünk e lelkes munkásai a jövőben is megfelelő működési területet találjanak. (Rónay László)

FILMEK VILÁGÁBÓL. „Hatalmas erőt tartunk a kezünkben; ez az erő az emberek millióinak értelmére és érzelmére hat, befolyásolja a cselekedeteket: ez az erő a filmművészet,” — írta Szergej Bondarcsuk. Legújabb, nyolcórás filmjét, a *Tolsztoj-regényből* készült *Háború és békét* teljesen ennek az erőnek szolgálatába állította. Nemcsak a kiszámítottan lassú lélegzetvételekkel dolgozó rendezői ritmusról van szó, hanem a hagyományos, klasszikus tartásokba készített színészi játékmód tanúskodik ennek az erőnek feltétlen alkalmazásáról, hanem az is, hogy a modern filmtechnika már-már abszolút vizuális és hallucinatív hatást keltő eljárását alkalmazta hozzá. A panoráma-film, összekapcsolva az említett rendezői módszerrel, a megszokotthoz alkalmazkodott nézőre valóban lenyűgöző hatást gyakorolhat. A közel félnapos játékidőből eredő időbeli „inercia” saját képére formálja a szemlélőt, és maradéktalan lehetőséget nyújt számára ahhoz, hogy teljesen alávesse magát a rendezői szándékknak. Ebben a panorámiikus eszközöknek, a minden oldalról érkező hanghatásoknak és az egész nézőteret jóformán befőtő, hatalmas földrajzi egységet is átfogni képes főlvételeknek jelentős szerepük van.

Bondarcsuk a mai szovjet filmművészet legismertebb egyénisége. A szintézisre hajló művész típusa, aki talán azzal is hangsúlyozza ezt a klasszikus, egységre törekvő hajlamát, hogy színészt és rendezőt egyesít magában. 1920-ban született, 1945—48 között végezte el a főiskolát. Meglepően rövid idő alatt emelkedett a vezető rendezők sorába. Szemlélete a realizmusra jellegzetes, szándékos emberközpontúság. Nem a saját esendőségével vívódó, relatív igazságoktól körülülvett egyén kérdése foglalkoztatja; az ő szemében ez a szemlélet hiteltelenséget jelent és kételkedést, ami megakadályozza a valósággal köntendő szükségszerű megegyezést. Inkább olyan típusokat teremt, akiknél a statisztikai fontosság és a tudatos megfontolás játsza a döntő szerepet, hogy általuk végleges, a társadalom számára hasznos válaszokat kapjon a fölött kérdésekre.

Filmjeiben a kérdésközpontúság és válaszadás hagyományos, jól ismert arányait alkalmazza. Az *Othello* (1955) vagy az *Emberi sors* (1959) talán a legjellegzetesebb példái ennek. Az egyénben dúló általános szenvedélyek, a tragédiába torkolló emberré válás foglalkoztatta, vagy pedig a szenvedésekkel telt emberi élet és a társadalmi haladásba vetett hit békéltető hatása.

Tolsztoj regényéhez is azért fordult, hogy a széles társadalmi-történelmi körképen belül a jellegzetes személyiségek sorsában az emberi élet és a haladás folytonosságát ábrázolhassa. Az ilyen szándék, összekapcsolva a realista igényekkel természetesen vezet el a monumentális megformáláshoz. A hatalmas arányok sikeres technikai összefogása már eleve lehetővé teszi, hogy a fölött művészi kérdések és a rájuk adott válaszok fokozatosan kizárják a kétségeket, és a mű befejeztével megnyugtató, örökérvényű válaszokhoz jussanak. A válasz már nem is a nézőben fogalmazódik meg; az ábrázolás részletbe menő, tipikusan tekintett másolatában és a film nyolc órás epikus sodrában mindent közölnek, ami egy hosszalbb prózai szövegben elmondható.

Jellegetesé ez az ábrázolást *Bondarcsuk* egyénisége teszi. Mértéktartó szempontjaiban ugyanis valami alázat is rejtőzködik, s mert mondanivalójával nem lépi túl az örökérvényű igazságok világát, elkerüli, hogy filmje túl át-látszó és egyszerű legyen. Valójában ott juttat még eszünkbe valamit, ahol medítál, ahol hosszú, egyetlen képsorokkal érzékelteti az egyén zavarát és töprengéseit, melyeket előbb-utóbb ugyan föl kell oldania a kellő válaszáadás érdekében, de ahol az adott percekben úgy fest, mintha saját megfontolá-soktól független emberi énjét realizálná. Ekkor ugyanis *Tolsztoj* szólal meg hűségesen. Ilyen pontja a filmnek Andrej Bolkonszkij töprengése az auster-litzi csata előestéjén, vagy Pierre Bezuhov elesettségének pillanatai. Egyéb-ként is jobb lett volna, ha bőségesebben alkalmazzák a regény szövegét: a film úgyis regényszerű, képekkel elmondott szövegillusztrációvá vált, a nyolc órás időtartam és a monumentális realizmus pedig nem tette lehetővé a mai filmformanyelvet. A narrátor által elmondott szöveg legalább többet adott volna a regényből.

A panoráma-film valójában ugyanolyan eszköz, akár a többi. Lehetne vele úgy is filmezni, mint ahogy azt a *Vihar kapujában* című japán filmben tették, vagy ahogy azt például *Fellini* csinálja. A művészek egy részét, s bi-zonyára *Bondarcsukot* is a feltétlen biztonságra törekvő hajlam vezette az erő-teljes, monumentális kifejezési eszközökhöz. A négyrészes *Háború és béke*, amelyből egyelőre az első részt mutatták be nálunk, a maga időbeli terjedel-mével kétségtelenül a filmművészet meglévő, epikus lehetőségeit aknázza ki.

(Ungváry Rudolf)

ÉLET, TUDOMÁNY ÉS IRODALOM MÚLTJA ÉS JELENE PÉCSETT.

Az évezredes múltra visszatekintő baranyai város történetének és jelenlegi életének néhány fontos eseménye találkozott össze sajátos módon az évszám-ok tükrében. Az idén fejeződtek be a végső munkálatok a város új, leg-maibb és célkitűzésében a jövőt szolgáló nagy létesítményén az egyetemi kli-nika nyolcemeletes palotáján. Éppen 600 évvel azután történt ez, hogy *Nagy Lajos* 1367-ben megalapította az első pécsi egyetemet és 900 évvel azután, hogy *Boldog Mór* pécsi püspök megírta az első magyar legendát, amelyben a két híres zoborhegyi remetének *Zoerard*-nak vagy magyar nevén *András*-nak és tanítványának *Benedeknek* életét dolgozta fel.

Boldog Mór még *Szent István* korában került a pécsi püspökség élére és 36 évig kormányozta az egyházmegyét. A szentéletű főpapról keveset tudunk. Azt jegyezte fel róla a krónika, hogy *Szent Imre* nevelője volt és ő volt az, akit a hű tanítvány hét csókkal illetett. Mint püspököknek, legfőbb érdemének azt tartják, hogy nagyszámban nevelt magyarszármazású papokat püspöksé-gében. Püspökségének idejére esett a pécsi székesegyház első két tornyának leégése 1064-ben, amelyet a *Bécsi Képeskrónika* ezekkel a drámai mondatok-kal örökített meg: „Akkor, a *Szent Fábiam* és *Sebestyén* ünnepén, amikor is *Salamon király* és *Géza herceg* egymással békét kötött, a pécsi *Szent Péter székesegyházban* is mind dicsérték *Istent* és a békét. De a következő éjjel mind az egyház, mind a hozzá ragasztott paloták egyszerre lángba borultak és a falak összedőltek. Mindenkit ijedség fogott el a tornyokból lezuhanó ha-rangok rettenő robbanása és a lángok csapdosása között és senki se tudta, hová forduljon...”

Boldog Mór, az írással is foglalkozó szentéletű püspök azonban sem erről, sem más korabeli történelmi eseményről nem számol be, noha mint közjogi személyiség azokban tevékenyen résztvett, hanem csak a két szerény, cse-nességben és imában élő szerzetes életének történetét hagyta örököül híveinek. S a késői utódok mindmáig ezzel az énekesverssel emlékeznek meg róla a *Boldog Mór* litániákon:

„Áldd meg meggyédet,
Ifjú s véneinket,
Kérv békességet népednek,
Pécsi híveidnek.”

A nagy püspök emlékét kápolna is hirdeti majd. Tíz esztendeje ugyanis, az uránváros keletkezése idején, a roppant területű *Pius plébánia* egyik buzgó

asszonykivője — aki egyébként névtelenül kívánt maradni — kertes családi házát és szép gyümölcsös kertjét egy kápolna építésére adományozta azzal, hogy a kápolnát Boldog Mór tiszteletére emeljék, és hogy az akkoriban épülni kezdő és egyre népesebb uránváros hívei is kellő lelki gondozásban részesülhessenek. Az adományozó terve megvalósul majd, bár nem eredeti helyén, mert városrendezési okokból az építendő emlékkápolna helyét a városrész alkalmasabb és legkiemelkedőbb pontján jelölték ki és ide is telekkönyvezték.

Háromszáz évet előre ugorva, 1367-ben ismét jelentős esemény színhelye Pécs, amely már akkor is igazi város volt, iskolával, kórházzal, kézműves műhelyekkel. Részben ennek is köszönhető, hogy Nagy Lajos király választása éppen Pécsre esett, amikor egyetemet kívánt alapítani. Az egykori pécsi jogakadémia tanára Késmárky István jegyezte fel erről az intézményről: „Azt az első egyetemet nemcsak a város kapta 1367-ben, inkább az akkor már hét éve halott püspöke, Henrici Miklós, akinek neve igazolja, hogy ő is olasz származású volt, akárcsak Anjou Lajos és vele harcolt Nápolyban. A közös harcból mély barátság lett és Henrici Miklós fegyvertársból a király tanácsadója. E tanácsadás tette lehetővé Henrici Miklós sok érdemes püspöki alapításait, építkezéseit stb. Ő maga életében a szerzetesi szegénységet gyakorolta; feljegyezték róla, hogy vállán hordott a 'szegényeknek fát, amelyet ő maga vágott a Mecsek erdőiben számukra.' Ez a Henrici Miklós halálát érezvén, örökségül hagyta királyi harcostársának, hogy „miután fiúörököse nincsen, gondoljon a tudománytalan magyar ifjakra, akik ezerszámra kóborolnak az országban és pénzzel teli erszény, meg kellő várbírtok híján nem gondolhatnak Bologna, Bécs vagy Prága tudományt osztó főiskoláira. Legyen tehát királyi joga és gondja, hogy mielőbb magyar főiskola emeltessék, s ez a főiskola emeli és hirdeti majdán az Anjou ház érdemét”. Pécs város történése Haas Mihály pedig azt jegyezte fel, hogy: „Az általánosan ismert közmondás, hogy 'németnek Bécs, magyarnak Pécs' éppen a pécsi egyetem felállításának idején hangzott el először és pontosan I. Lajos király szájából, aki éppen 1367-ben jelentette ki, ha a németnek Bécsben van, a magyarnak Pécsen legyen főiskolája.”

Komoly tanulmányban dolgozta fel az egyetem alapításának történetét Petrovits Ede a pécsi egyházmegye történésze. Tőle tudjuk azt is, hogy az egyetem alapításában Nagy Lajosnak nagy segítsége volt Vilmos püspök, a kancellistája, aki javadalmával is hozzájárult a főiskola alapításához. Etekinetben olyan bőkezűséggel járt el, hogy az alapítást engedélyező V. Orbán pápa még sokallotta is. Ez az első pécsi egyetem sajnos rövid életűnek bizonyult.

Annál inkább remélhetjük, hogy Pécs mostani egyeteme mind jobban virágozni fog. A fejlődés terén jelentős állomás a már említett egyetemi klinika Gáboros Lajos építészmérnök alkotása, amelynek építési költségei kétszázmilliót tettek ki. Belső berendezését a makói egészségügyi berendezéseket gyártó vállalat szállította s az épületet Török Jánosnak, a pécsi porcelángyár fiatal keramikusának a város színeiben, kékben és sárgában tartott művei díszítik. Ez az új pécsi látványosság a régi város belső területétől kissé távolabb, de lenyűgöző fellegvárként magasodik ki az egyetemi negyedből. Az életet szolgálja a magyar egészségügyi tudománynak ez a nagyszerű palotája, amelynek kórtermei négyszáz ágyat foglalnak magukba, osztályai a legmodernebb felszereléssel készültek és fél emeletet tölt be a külön orvostudományi könyvtár.

A toronyház töretlen biztonságot sugárzó síma falaival, csillogó ablak-soraiival, nyolc emeletének zöld mezőkre emlékeztető üvegcsempe borításával méltó folytatója a város történelmi emlékü és számontartott szépségeinek és harmónikusan illeszkedik bele a szép pécsi tájképbe. Az épület folyosóiról kitekintve a látogató egyszerre láthatja a dóm annyira jellegzetes zöld tetőzetét, a dzsámi kupoláját, a keleti hegyvonulatból kimagasló kokszolót és az eröműt, a bányák alknáinak tornyait, a jakabhegyi uránérc-üzemek feldolgozó műhelyeit, a széles utcákkal és terekkel, levegős házakkal épített és szinte új világot jelentő uránvárost, majd mindezeket túl a köröskörül elterülő gazdag baranyai mezőket és a Mecsek erdő borította lankáit. Így találkozik szép összhangban a múlt és a jelen, és a jövő is.

(Dénes Gizella)